

Bánki Éva

A bűn mint lehetőség

■ „Mi a bajod? Semmi, semmi. Csak idegesítenek az ügyesebbek, jobbak, szebbek – vagyis, ha őszinte vagyok, akkor mindenki. Elég kinyitni az újságot, elég bekapcsolni a tévét, és máris gyönyörűbbnél gyönyörűbb, karcsúbb, elevenebb, fiatalabb nők jönnek szembe velem. Nyomulnak, áradnak! És ezek az életutak! Húszévesen már mind megmázták, feltalálták, megalapították... hát hol vagyok én ettől? Lassan eltelik az életem, és még egy nyomorúságos hegyet sem másztam meg. Nem találtam fel semmit, se a rák ellenszerét, se egy nyomorúságos krumplipucoló gépet. Nem fogadtak a Fehér Házban, nem hívtak meg Harry herceg esküvőjére. Nincs egy nyomorult kitüntetésem sem. Titokban csodálom a sorozatgyilkosokat, akik az éjszakai filmekben megfojtják a túsarkakon billegő, fiatal, sikeres rohadékokat. De hát megérdemlik, nem?”

Én nem utazom, nem billegek soha, sehova. Csak munkából haza, otthonról munkába. Néha elmegyek jógázni. Bevásárolok idős szüleimnek. Egyszer-egyszer befizetek egy társasútra. Semmi extra. Soha.

Hát akkor mi a baj velem? Hiszen én semmi nagyobb bűnt nem követtem el. Persze tudom, hogy irigykedni vagy mások halálát kívánni nem dicséretes. És arra sem lehetek büszke, hogy erotikus izgalmat érzek, ha a jelenlétemben valakiről kiderül, mekkora féreg. De ártani? A légynek sem.”

A keresztény morál nem sokat tud kezdeni a „langyosakkal”, akik túl féltősek, restek vagy konformisták ahhoz, hogy igazi bűnösök legyenek. A keresztény felfogás szerinti példaszzerű bűnös az eltévedt bárány, a tékozló fiú, akit híres vallomásainak is köszönhetően jól megtestesíthet az ifjú Augustinus: fiatalkori kicsapongásai után megbánja vétkeit, és megsebzett lélekkel, büntudattól gyötörve az atya megbocsátásáért esdekel. A szenvedélyek, ugye... De milyen az a lélek, amit semmilyen elkövetett bűn vagy szenvedély nem szennyez be, miközben féltékeny, irigy, és a rosszra sincs elég ereje?

Vigasztalja-e őket az atya valamivel?

„Fiam, te mindenkor én velem vagy, és mindenem a tiéd! / Vígadnod és örülnöd kellene hát, hogy ez a te testvéred meghalt, és feltámadott; és elveszett, és megtaláltatott.”¹

Fogós kérdés: hogyan vigadjon az, akivel még soha, senki nem „vígadt”, akiért tulajdon apja egy „kecskefiat” sem áldozott fel soha. Vagy ez a szegény jó fiú téved, és nem emlékszik arra, hogy apja érte is mennyi áldozatot hozott? Mert hiszen sokszor személyiségzavar, narcizmus, téves önértékelés áll a „rossz emlékezet”, az elvetettség-érzés mögött. Ám az atya a válaszában nem tér ki erre.

És tényleg nincs oka a „jó fiúnak” a neheztelésre?

El kell ismernünk, a kockázatvállalás („virtus”, „kurázsi”) nélkül élő örökös jó fiúk a nyugati hagyomány nagy vesztesei. Hogy lehetett volna nagy szent Ágoston, ha előtte nem követ el bűnöket? Hogy fedezte volna fel Kolumbusz Amerikát, ha nem kockáztatja lelkiismeretfurdalás nélkül az emberei életét is? Hol lenne egyáltalán a reneszánsz, a felvilágosodás, a tudományos forradalom számos vívmánya, ha mindenki a járt úton halad? És ne feledjük el, a „jó fiúk” élete többnyire megíratlan: hiszen ki az, aki azzal büszkélkedne, hogy a rosszra is képtelen volt. Hogy ő soha, egyszer sem. Hogy ő azért tiszteli a törvényt, mert megszegni nem volt bátorsága.

Másfelől az egyéni kiválóság, a látványos megtérések, a nagy érzelmi tűzijátékok, földrengések, látványos pálfordulások kultusza, amely nemcsak a hellenizmusból, hanem a bibliai hagyományból is fakad, a kereszténység egyik nagy gyengesége is. Hiszen ki nyújt vigaszt azoknak, akik épp a kisszerűségük miatt szenvednek? Akik semmilyen dorbézolással, látványos bűnnel, kicsapongással, szenvedéllyel nem tudják magukra vonni atyjuk figyelmét? És ők többen vannak, mint a drámákban, költeményekben, filmekben, az emlékezet színpompás díszletei között ünnepezt lázadók. Akik szorgosan dolgoznak Kolumbusz hajóján – gyalulják az árbocokat, verik a kötelet, varrják a vitorlát –, de nincs bátorságuk tengerre

szállni. Akik titokban azt kívánták, bár süllyedne majd el ez a hajó ezzel a pökhendi, folyton-folyvást Indiáról hablatyoló hajóskapitánnyal.

Más vallások mintha kevesebb figyelmet szánának a „kiválasztott fiúk” dicsőséges bűneire és dicsőséges megigazulására. Az iszlám és a buddhizmus például nem teszi az egyéni kiválóság/kiválasztottság mércéjét ilyen magasra. Az arabok ősatya a *Biblia* és a *Korán* szerint az egyik őszövetségi „sértett testvér”, Ábrahám házasságon kívül született fia. Az Úr angyala így szólt Hágárhoz, Ismáel édesanyjához: „Ímé te terhes vagy, és szülsz fiat; és nevezd nevét Ismáelnek, mivelhogy meghallá Isten a te nyomorúságotat. / Az pedig vadtermészetű ember lesz: az ő keze mindenek ellen, és mindenek keze ő ellen; és minden ő atyjafiának ellenébe üti fel sátorát.”²

Ismáelnek is lesz jövője, bár az messze nem olyan dicsőséges, mint Izsáké. Ám a *Biblia* annak ellenére keveset beszél a „sértődöttek” üdvösségéről, hogy a *Szentírás* legtöbb bűnét féltékenységből, irigységből, megbántott szeretetből követik el. A szeretettől, elismeréstől megfosztott emberek sokszor alamusziak – de nem mindig. Káin féltékenységből gyilkol, Józsefet testvérei irigységből adják el rabszolgának, Saul sértett szeretetében, megbántottságában, irigységében fordul az endori halottlátóhoz, és talán joggal hisszük, hogy Júdást is elsősorban valamilyen csalódás, féltékenység, nem pedig a kapzsiság vezette tette elkövetésekor.

Bár sokan vannak ezek a „vérig sértett”, háttérbe szorított testvérek, a *Biblia* mégis mintha keveset foglalkozna a kínjaikkal – és mindig valami világraszóló bünt kell elkövetniük, hogy az üdvtörténetben egyáltalán helyet kapjanak.

A tékozló fiú testvére az egyetlen, aki nem tettekkel, hanem kizárólag gondolatban vétkezik, és mégis „szót kap”.

„Ő pedig felelvén, monda atyjának: Ímé ennyi esztendőtől fogva szolgálok néked, és soha parancsolatodat át nem hágtam: és nékem soha nem adtál egy kecskefiat, hogy az én barátaimmal vígadjak.”³

Ám atya minden különösebb empátia nélkül „helyre teszi” a fiát.

De vajon téved-e a megsértett testvér? Észre sem vette netán az ajándékkal kapott kecskefiakat? Az evangélium homályban hagyja ezt. Az atya szavai, a mindenem a tiéd, meglehet, azt jelenti, hogy a nagyobbik testvér is csapható volt mulatságot a barátaival?

Ha igen, akkor miért nem csapott? Talán mert a tékozló fiú testvére nem is mert erre gondolni.

Ez a nagyon tömör párbeszéd, a „jó fiú” vádaskodása, az atya megnyugtatónak szánt válasza felvillant

valamennyit egy szorongásban, féltékenységben, örökös bizonytalanságban eltöltött szeretetkapcsolat poklából. Ami az enyém az vajon tényleg az enyém-e? Vágyhatok-e arra, amit a másik, történetesen az atya, nem helyesel? Mert ki tudja pontosan, hogy mit helyesel, mit bocsát meg? Lehet, hogy már azzal vétkezem, ha vágyakozom valami másra, ami nem kimondottan helyes.

Az irigység tulajdonképp személyiségzavar: a „jó testvér” nincs tisztában a saját egzisztenciája határaival, úgy érzi, hogy a másik, a „bűnös” az őt megillető javakból túrja ki. Képtelen a saját vágyait, a saját szükségleteit a másik emberétől elválasztani.

Saul, az első ótestamentumi király még az evangéliumi tékozló fiú testvérénél is örültebben viselkedik: hozzáadja a lányát, Mikhált, Dávidhoz, de mikor észreveszi, hogy Mikhál túlságosan szereti Dávidot, akkor féltékeny dühében felbontja a házasságot. Dávid olyan karizmatikus, hogy mindenki túlságosan szereti – férfiak, nők, még a tulajdon ellenségei is, hát nem csoda, hogy Mikhál elped érte. De persze Saul nem veheti feleségül Mikhált, nem birtokolhatja a Dávidra irányuló szeretetet. És hogyan kell egy feleségnek szeretni? Kicsit, nagyon, túlságosan vagy épp-valamennyire? No, de Dávid apósának mi köze lehet ehhez? Saul féltékeny Dávid sikereire, kiválasztottságára – és még arra az odaadásra is, amivel a felesége, Mikhál övezi. Mintha a világ minden szeretete, sikere, odaadása minket illett. És az ellenségeink ezt elbitorolhatnák tőlünk. Az a sok rohadék a földön az én életemet éli, az én örömömben, az én sikereimben lubickol.

Vajon örült-e Saul? Az *Ótestamentum* első királya a neurózis, a személyiségzavar, a hisztéria, a depresszió számos jelét mutatja, sem Istennel, sem Dáviddal, sem a tulajdon gyerekeivel nem képes kiegyensúlyozott kapcsolatra, de sohasem igazán eszeveszett, saját tragikus helyzetével mindvégig tisztában van. Ennyiben sokkal egészségesebb sok XXI. századi nárcisztikusnál.

A *Biblia* nem ismer született pszichopatákat, csak bűnösöket. (Nagyon jellemző, hogy Jézus azt is képzelenségnek tartja, hogy valaki ne szeretné minden körülmények között a saját gyerekeit: „Melyik atya pedig az közületek, akitől a fia kenyeret kér, és ő talán követ ad néki?”⁴) Senki sem születik gonosznak, ezért azt is gondolhatnánk, a bűnök és a szenvedélyek torzítják el a személyiséget. De mi Saul égbekiáltó bűne, ami az ő rettenetes szenvedését és összeomlását okozza? Saul valóban engedetlen az Úrral, kivívja az Úr haragját, megkíméli az amalekiták állatainak legjavát – de mai szemmel ez nem akkora bűn, mint Dávid király tette, Uriás feláldozása. És mintha maga Saul sem egészen

hinné el, hogy egyetlen megszegett parancs miatt örökre elfordul tőle az Isten. Talán nem tévedünk, ha úgy hisszük, Saul mentális állapotának romlását nem a bűn felismerése, „súly” okozza, hanem a bizonytalanság, a szorongás és a szeretethiány.

És ez pedig nyomasztó kérdésekhez vezethet el minket. Lehet-e irgalmas az az atya, aki tudja, hogy megtagadott szeretete és kegyelme a legörjögőbb kétségbeesésbe taszítja fiait: Sault, de tulajdonképpen Káint is. És ott a tékozló fiú apjának feltehető kérdés (amit a „jó fiú” nem tesz fel): mit ér az a szeretet, amit a szeretett lény nem érzékel? Valahol, meglehet, létezik, de se erőt, se magabiztosságot nem ad... egy kecskefiat sem ér a szeretett lény szemében.

Összefügg-e valahogy a tisztánlátás és a szeretet? Az antik kultúra fogalmain iskolázva nyilván úgy gondoljuk, hogy kétszer kettő minden körülmények között négy, a matematika, a fizika törvényei teljesen függetlenek tőlünk, hogy mindenféle „bölcesség” alapja, hogy érzelmeinket és értelmünket szétválasszuk, hogy szigorúan elvonatkoztassunk szenvedélyeinktől, személyes sértettségünktől, traumáinktól...

De a tisztánlátás feltétele a *Biblia* szerint a hit és a szeretet. Egy nem kellően magabiztos, egy „nem szeretett”, magát elvetettnek érző ember önmagának sem képes jót akarni, nemhogy a másoknak. Mint ahogy Saul, rendre kétségbeesik, rossz döntéseket hoz, nem képes felismerni a politikai érdekeit, és szánalomra méltón bizonytalan. Miközben harácsol és basáskodik, nem is tudja racionálisan felmérni önnön határait. Vele szemben Dávid a józan előrelátás és a stratégiai tervezés mestere, „magát eszesen viseli”, ahogy a *Szentírás* is fogalmaz.⁵ Egy nem szeretett embernek vele szemben soha nem lehet igaza. De nemcsak igazsága nem lehet, hanem kiérlelt, lehatárolt személyisége sem.⁶

Mind az *Ó-*, mind az *Újszövetség* nagy hangsúlyt fektet a szegényekkel való együttérzésre, de azért a bibliai hit – és ez igazán zavarba ejtő – mégiscsak mindenekelőtt a győztesek, a „szeretett gyermekek” vallása. A szegényekben a *Biblia* nem nincsteleneket lát, hanem potenciális győzteseket – hiszen előbb-utóbb majd ők öröklik a földet. De megfelelő „szeretettség” nélkül a felemelkedésük esélytelen lenne. Ezért is lenne nehéz pusztán az evangéliumokkal megalapozni egy társadalmi forradalmat.

Megfelelő érzelmi állapot nélkül a jó és rossz döntések összemosódnak, felelősség nem létezik, az „én” és „te” nyomasztóan felcserélhető lesz. A nárcisztikus ember nem is önző tulajdonképpen, hiszen teljesen észszerűtlenül képes féltékenykedni, olyan dolgokat is

irigyel, amire neki magának semmi szüksége. Lehet, hogy nem is szereti a hízott tulkot, de a testvérétől irigyli.

Nem tagadhatjuk persze, hogy szinte felfokozott empátiával, érzékenységgel járó, már-már költői állapot az „elvetettség”. Mert hiszen annyira nem vagyunk otthon a saját életünkben, hogy irigységünkben-féltékenységünkben örökké mások életét éljük, mások vendégei vagyunk – tehát nem vagyunk sehol. Már-már önnön magunknál is jobban ismerjük a szomszédunkat, akinek az életét „elkívánjuk” – de nemcsak a szomszédunkét, hanem bárkiét, csak hogy a saját életünket betöltő rettenetes ürességtől és szorongástól szabaduljunk.

Ma pedig nagyon könnyű önmagunktól szabadulni. A virtuális világban mintha könnyedén átléphetnél egy másik ember életterébe. Persze ez a bekebelezés, a kisajátítás teljesen viszonylagos vagy inkább illuzórikus, hiszen soha nem tehetjük ténylegesen a másikat magunkévá, miközben persze képesek vagyunk féltékenységünkben az irigyelt személyt „játékosan” megmérgezni vagy tönkretenni. Bárki jó hírét könnyen kikezdedheted anélkül, hogy a kisujjadat felemelnéd, vagy hogy a jó hírét, a boldogságát, az elégedettségét ténylegesen megkaparintanád. Ez a virtuális zsákmányszerzés, önkiterjesztés hasonlít ahhoz, mint mikor Saul a lánya szerelmét akarja „visszaszerezni” – egy olyanféle odaadást, ami nem volt, nem is lehetett a birtokában.

Az irracionális cselekvés és a szeretetlenség, sértettség, féltékenység tébolyba torkolló összecsapásokhoz vezet, ezt látjuk az *Ószövetség* egyik, intenzitásában már-már a Pasolini-filmek csúcspontjaival vetekedő, legszívszorítóbb, legdrámaibb jelenetében.

„Dávid pedig hárfázott kezével, mint naponként szokta, és a dárda Saul kezében vala. És elhajítja Saul a dárdát, azt gondolván: Dávidot a falhoz szegezem; de Dávid két ízben is félrehajolt előle. És félni kezd Saul Dávidtól, mert az Úr vele volt, Saultól pedig eltávozék.”⁷

A hárfázó ifjú felnyársalásának, falra szegezésének vágya egészen zavaros szexualitást, sadista képzeteket sugall. És túl sok értelme sincs. A gyilkosság után mit mondhatna a király az alattvalóinak? Ugyan semmi veszélyt nem jelentett rám ez a katona (épp a parancsomra zenélt, hárfá volt a kezében), de megöltem, mert azt akartam, hogy jobban szeressen. Ez a tett ugyanolyan mélységesen irracionális, mint Ábel meggyilkolása – mert hiszen semmilyen józan pillanatában nem hihette Káin, hogy a gyilkosság után Isten jobban fogja szeretni.

De az éneklő ifjúra való „célba dobásnak” más jelentősége is van. Hiszen ez csak egy játékos gonosztett, szadomazo játszma, nem is igazán komoly. Dávid elhajolhat

– és tudjuk (hogymiképp egy épeszű fiútól elvárható) el is hajol –, eldobja a hárfát, elszalad, és nem is tér vissza Saul udvarába. Ez a „dobálósdi” pusztán csak szerepjáték, virtuális gyilkosság – a király nem öl meg, csak jelzi, hogy akármit megtehetne veled. Saul (bármiféle fizikai érintkezés) nélkül a saját tébolyult valóságát akarja rákényszeríteni a másokra.

Sámuel könyve a költészetre és politikára való rendszeres hivatkozásaival is alaposan körbejárja a hatalom kiterjesztésének a problémáját. Ahogy Hanna, Sámuel próféta anyja (az ő hálaénekével kezdődik ez az ószövetségi könyv), úgy a jövőző győztes, Dávid is költő – Izrael és a költészet magalapítása szinte egylényegű *Sámuel könyvében*. És hát nem próbálja meg egy költő a versével manipulálni a múzsáját? Nem akarja-e a hívő az énekével maga is befolyásolni az Urat? És nem várunk-e mi mindannyian a kimondott szavainktól, a jelképes tetteinktől azonnali hatást? És melyik embertől nem teljességgel idegenek a Dávid és Saul között folyó játszmák? De hiába mélységesen (és riasztóan) emberi Saul viselkedése, a játéka, a sunyisága és az alatomossága mindenkit elborzaszt, magát Dávidot is.

Hiszen az a legnagyobb bűn, amit el se követünk. Csak nagyon szeretnénk. Annyira szeretnénk, hogy hajlandók vagyunk átlépni a mintha világába. Jelezni, hogy... akár... de nem igazán.

Ahelyett, hogy megölnénk valakit, megrágalmazzuk. Elirigyeljük mindenét, a fiatalságát, az idejét, a pénzét, a sikereit, a gyerekeit, a feleségét. Az eltaszítottak, a sértődöttek, a kiváltságaiktól megfosztott elsőszülöttek pokla ez, akik nem hiszik el, hogy „te mindenkor én velem vagy, és mindenem a tiéd”.

Mert ha ez igaz lenne, akkor mi szüksége van Istennek a „másikra”, a kisebbik testvérre, aki esetleg hatalmas bűnök, pálfordulások után tér vissza az atyai hajlékba? Miért kedvesebb az eltévedt bárány annál, aki sose veszett el? Aki morgolódva, valódi szeretet nélkül, de mégiscsak hűségesen kitarzott a pásztor mellett?

A bűn lehetőség is, hogy saját határainkat és a kegyelem fontosságát felismerjük. De a bűn csak akkor tanít minket bármire, ha nemcsak játszunk vele, ha nemcsak szóban és szimbolikus tettekben idézzük meg (mondhatni, hozzászokunk), hanem ha ténylegesen el is követjük. Ám a virtuális valóságokban, a képzelet birodalmában semminek sincs tétje: beszélhetsz álneven bárkinek, sorozatgyilkosnak képzelheted magadat dárdát dobálhatsz „játékból” egy fiatal katonára... tenni nem teszel semmi rosszat vagy jóvátételent.

Bár szokás világunk féktelen romlottságát szidalmazni,

manapság tulajdonképpen nagyon kevés esélyünk van a bűnre. A cselekedethez ugyanis sok bátorság, magabiztosság, pénz, képzelőerő szükséges. A nagy dorbézolás, a tékozló fiú választása csak keveseknek adatik meg, mert keveseknek van eltékoznivalója egyáltalán. A többségnek ott az online pornó, a csaholás, a rágalmazás, a virtuális világba való, annyi szorongást, elégedetlenséget eredményező kiruccanás. A mintha, a majdnem, a nem egészen bűn. Az örökös kielégületlenség és játék, amely sem a bűn valódi mélységeit és szakadékát, sem a kegyelem dimenzióit nem képes bevilágítani.

Egyszerűen nincs elég eldorbézolni való a mi világunkban, ahol már maga a bűn is csak szerepjáték.

Adós a bibliai atya a jó testvérnek, a hűséges fiúnak adott részletesebb válasszal.

Ahogy adós a nyugati kereszténység is. Mert mit tegyünk azokkal, akik jóknak ugyan nem jók, de nem képesek a bűnre sem?

Lehetséges-e ebből az állapotból megtérni?

JEGYZETEK

1 <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/BibliaKaroli-biblia-karoli-gaspar-forditasa-1/lukacs-irasa-szerint-valo-szent-evangyliom-14E8A/luk-15-157E1/> (15, 31–32)

2 <https://www.arcanum.hu/en/online-kiadvanyok/BibliaKaroli-biblia-karoli-gaspar-forditasa-1/mozes-i-konyve-2/1-moz-16-4E8/> (16, 11–12)

3 <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/BibliaKaroli-biblia-karoli-gaspar-forditasa-1/lukacs-irasa-szerint-valo-szent-evangyliom-14E8A/luk-15-157E1/>, (15, 29)

4 <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/BibliaKaroli-biblia-karoli-gaspar-forditasa-1/lukacs-irasa-szerint-valo-szent-evangyliom-14E8A/luk-11-15555/> (11, 11)

5 <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/BibliaKaroli-biblia-karoli-gaspar-forditasa-1/samuel-i-konyve-5D03/1-sam-18-62A7/> (5)

6 Amúgy a görög gondolkodás egyik ága, a platonizmus is valamilyen kapcsolatot tételez igazság és szeretet/szerelem, lelkesültség között. Hiszen az igazi gondolkodót mindig az erősz, a tudatosult nem-tudásból kiinduló vágy sarkallja arra, hogy új és új utakon keresse az igazságot. Az erősz mint valami dinamikus erő köti össze az ellentéteket, kapcsolja egybe a mindenséget. Nélküle nem létezhetne a „bölcesség szerete”, filozófia sem.

7 <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/BibliaKaroli-biblia-karoli-gaspar-forditasa-1/samuel-i-konyve-5D03/1-sam-18-62A7/> (10–11)